

ВИХОВНА РОБОТА

УДК 376.36

Людмила Бегас

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАРАЛЕЛЬНО-РОЗДІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

Дошкільний і молодший шкільний вік привертає особливу увагу дослідників і педагогів-практиків. Цей період збігається з підготовкою до школи і початковим етапом навчання. Від того, наскільки вимоги, запропоновані школою, будуть адекватні можливостям дівчаток і хлопчиків, багато в чому залежать не тільки шкільні успіхи, але і становлення особистості в цілому. Ставши на шлях гуманізації виховання та освіти, сучасна педагогіка бореться за повернення в наше життя ідеалів добра, терпимості, милосердя; разом з цими ідеалами важливим є повернення розуміння мужності і жіночності, цінності особистого щастя, благополучного сімейного життя.

Основні програмні документи, що визначають завдання та зміст виховної роботи в дитячому садку і в школі, не містять рекомендацій щодо статевої ролі соціалізації хлопчиків і дівчаток. Діти ростуть недостатньо підготовленими до виконання майбутніх соціальних ролей.

У ході написання статті ми проаналізували ряд досліджень у галузі гендерного розвитку. Вивчення стосунків між чоловіком та жінкою і формування гендерних відносин між ними, зазначено у працях таких науковців як: Т. В. Бендас, Є. П. Ільїн, С. І. Кльоцина. В останні десятиліття з'явилися наукові роботи Е. Еріксон, І. С. Коцина, А. В. Мудрик, в яких вказується на те, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть бути виконані без урахування психологічної специфіки статі дитини. Починаючи з дошкільного віку, у хлопчиків слід формувати якості мужності, емоційної стійкості, сміливості, рішучості, відповідальності, лицарського ставлення до представниць жіночої статі; у дівчаток – перші прояви жіночності: дбайливість, ніжність, скромність, терпимість, прагнення до мирного розв'язання конфліктів. Враховувати психофізіологічні особливості хлопчиків і дівчаток і відповідати вимогам сучасної науки дозволяє гендерний підхід до організації та здійснення навчально-виховної діяльності.

Мета гендерного виховання полягає не лише у формуванні правильного розуміння сутності моральних норм, але дає можливість керувати ними в усіх сферах діяльності.

У процесі підходу до гендерного виховання в освіті слід зазначити такі завдання:

- 1) зняття обмежень розвитку потенціалу особистості в залежності від статі;
- 2) допомога у формуванні системи потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій і певних способів поведінки, характерних для тієї чи іншої статі;
- 3) різноманітність способів подачі навчального матеріалу, враховуючи гендерні особливості дітей;
- 4) створення умов для максимальної самореалізації та розкриття здібностей хлопчиків і дівчаток у процесі педагогічної взаємодії.

Термін «гендер» був запозичений вітчизняними дослідниками у зарубіжних колег, які почали займатися питаннями гендерних відмінностей ще в 60-х рр. минулого століття. У науковий обіг цей термін ввів американський педагог Дж. Скотт. Під гендером розуміється соціальна стать людини, що формується в процесі соціалізації особистості і включає в себе психологічні, соціальні та культурні відмінності між чоловіками і жінками.

Реалізація гендерного підходу пов'язана з проблемою статевої соціалізації людини. Сутність статевої соціалізації, як стихійної, так і соціально контрольованої, полягає в тому, що хлопчики і дівчатка, юнаки і дівчата, чоловіки і жінки, розвиваючись в умовах життя конкретного суспільства, засвоюють і відтворюють прийняті в ньому гендерні ролі і культуру взаємин [2, с. 201].

Діти навчаються розрізняти свою стать у віці близько півтора року, а стать інших людей значно раніше – вже на першому році життя. Пізніше дитина диференціює людей залежно від їх статі, поділяє на «хлопчиків» і «дівчаток» і усвідомлює себе представником певної статі. Багато чого в статево-рольовому розвитку залежить від індивідуальних особливостей дитини, від того, чи стимулюють дорослі – батьки, вихователі дитячого садка – процес статевої соціалізації або він здійснюється стихійно і визначається лише тим, який зразок для наслідування знаходять дошкільнята в сім'ї та дитячому садку. Важливість виховання якостей мужності і жіночності з дошкільного віку підкреслював В. О. Сухомлинський: «Вже в малюка-першокласника і дошкільника чоловічої статі потрібно виховувати справжнього чоловіка» [6, с. 63].

Не лише родина, а й суспільство однолітків робить істотний вплив на процес статевої соціалізації дитини, будучи «винятково важливим агентом статевої соціалізації».

Група дитячого садка являє собою генетично найбільш раній шабель соціальної організації дітей: у дитини розвиваються навички спілкування з іншими дітьми, вона засвоює різноманітні види спільної діяльності, формуються перші стосунки з однолітками [3, с. 665].

У дошкільні роки починають проявлятися відмінності в інтересах хлопчиків і дівчаток (в тематиці ігор, малюнків, в наданні переваги книгам,

музичних творів, в особливому пізнавальному відношенні до різних сторін дійсності). Педагогам потрібно вибирати способи взаємодії з хлопчиком або дівчинкою, які сприяють позитивному і адекватному становленню їх статевої ідентичності, тобто розвитку властивостей, якостей, особливостей поведінки, адекватних статі і відповідним статевим ролям, закріпленим в суспільстві.

Необхідно також знати вікові етапи статевого розвитку дошкільників, етапи їх соціалізації:

а) 4–5 років – період первинного формування образу «Я» як представника певної статі (дитина відрізняє хлопчика від дівчинки за зовнішніми ознаками, отримує перші уявлення про зміст статевих ролей);

б) 5–6 років: діти засвоюють незворотність своєї статі, і виникає ідентичність;

в) 7 років і старше: статева ідентичність поглиблюється, збагачується, отримує розвиток статевого поведінки, завершується гендерна ідентифікація [7].

Велике значення має спрямованість педагогічних засобів на максимальну активізацію самих дітей у привласненні ідеалів мужності і жіночності, варіювання різних форм виховних впливів. Здійсненню гендерного підходу у вихованні дошкільнят і молодших школярів сприяє створення паралельно-роздільних груп і класів для хлопчиків і дівчаток.

Групи і класи хлопчиків і дівчаток знаходяться на одному майданчику, що дозволяє дітям проводити достатньо часу у спільній діяльності. Облік певних принципів роботи з дівчатками і хлопчиками, відповідних їх природним психофізіологічним особливостям, здійснюється при організації їх роздільного навчання.

У виховний процес дошкільнят включені: організація предметно-розвиваючого середовища, використання сюжетно-рольових ігор і казок з метою розширення уявлень дитини про можливі моделі статевого поведінки і полегшення ідентифікаційних процесів. Спеціально організоване для хлопчиків і дівчаток предметно-розвиваюче середовище дає можливість дитині актуалізувати і закріплювати способи статевого поведінки в діяльності.

Сюжетно-рольова гра – провідна діяльність дітей дошкільного віку – також є значущою умовою формування позитивної статевої ідентичності [1, с. 169].

Саме у грі закріплюються позитивні стереотипи якостей мужності і жіночності, моральні якості, а також закладаються основи емоційно позитивного ставлення до майбутньої ролі чоловіка або жінки, тата або мами. Педагоги сприяють формуванню ігрових умінь у самостійній грі дітей, в якій хлопчики і дівчатка за власним бажанням реалізують статево-рольові уявлення та уподобання.

Важливим напрямом роботи педагогічного колективу є надання

допомоги батькам. Завдання цього напрямку:

1) акцентувати увагу батьків на вихованні хлопчика та дівчинки адекватно до статевої ролі в сьогоденні і майбутньому;

2) створити умови для придбання батьками необхідних знань про психофізіологічні і психологічні особливості хлопчиків і дівчаток, про засоби і методи статевого виховання в сім'ї.

Дослідження формування процесу статевої ідентифікації, самооцінки дітей та емоційного сприйняття статевої ролі і образу «Я» дозволяють зробити наступні висновки:

1. Хлопчики 3–4 років і навіть 5-річного віку в змішаних групах вибудовують послідовність ідентифікації свого життєвого шляху від немовляти до старого, допускаючи, що в різні періоди життя вони можуть бути як хлопчиками, так і дівчатками. У старших групах дитсадка, у дітей 4–5 років ідентифікація у хлопчиків вибудовується за чоловічим типом, але вони не хочуть бути людьми похилого віку. У 6 років хлопчики абсолютно точно ідентифікують свій життєвий шлях. Паралельно-роздільне виховання позитивно вплинуло на динаміку формування процесу статевої ідентифікації. Дівчатка і хлопчики правильно вбачають свій життєвий шлях, а ідентифікація у них завершується в 6–7 років. Діти засвоюють незворотність своєї статі.

2. Емоційні аспекти сприйняття образу «Я» у роздільних групах змінюються в кращу сторону. Хлопчики стали більш позитивно оцінювати себе. Тепер у них переважаючим є позитивне сприйняття, а не негативне. Саме в цьому віці у дитини формуються зачатки особистості, що розвиваються згодом у системі уявлень про самого себе. До закінчення дошкільного періоду діти досягають гендерної константності. У них закріплюються установки на певні способи поведінки, характерні для тієї чи іншої статі, у хлопчиків і дівчаток з'являються відмінності в їх особистісних якостях. З 7 років починається другий етап статевої ідентифікації. Якщо в дошкільному дитинстві статевої відмінності більшою мірою сприймалися дитиною на зовнішньому рівні, то в молодшому шкільному віці статевої диференціації піддаються психологічні якості [4, с. 94].

Отже, питання про те, що треба робити, щоб тебе вважали хлопчиком або дівчинкою, замінюється питанням про те, яким для цього треба бути. Зміст ідентичності з віком стає більш реалістичним і адекватним тим формам, які задаються середовищем, де виробляються стереотипи статевої поведінки.

Основними завданнями статевої соціалізації в молодшому шкільному віці є психологічна та інформаційна підготовка до періоду статевої дозрівання, заповнення прогалин знань про стать, формування статевої поведінки. Важливо, щоб заняття дозволяли дитині вільно виявляти якості, відповідні її уявленням.

Виховання можна розглядати як відносно соціально контрольований процес розвитку людини в ході його соціалізації. Спеціально виховний вплив допоможе хлопчикам і дівчаткам зрозуміти і усвідомити свою статеву роль. Навчання хлопчиків різних дій у надзвичайних ситуаціях, вміння протистояти природним і техногенним катастрофам, дає можливість випробувати та долати в страх. Діти починають розвивати в собі: витримку, силу, спритність, сміливість, витривалість, що розкріпачує в дітях чоловіче начало. Здоровий моральний клімат спонукає їх до довіри, співчуття, доброти.

Інтеграція освітнього та виховного аспектів в одній освітньої моделі дозволяє закріпити стереотипи, що стосуються професійних ролей відповідно до статі, а також уявлення про фізичні, психічні, поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок. Такі форми організації навчально-виховного процесу сприяють закріпленню і збагаченню статевої поведінки, підвищенню навчальної мотивації, розкриттю творчих здібностей школярів і формуванню навичок здорового способу життя [5, с. 3].

Діти комфортніше себе почувають у паралельно-роздільних класах, це доводять результати діагностики емоційних станів і працездатності хлопчиків і дівчаток після закінчення періоду адаптації до школи. Велика увага приділяється формуванню культури взаємин між хлопчиками і дівчатками: спільне проведення уроків хореографії, театрального мистецтва, прогулянок і свят. Хлопчики з повагою ставляться до дівчаток, із задоволенням ходять до них у гості, і навпаки. У ситуаціях спілкування між собою школярі намагаються проявляти себе відповідно до статі, демонструвати жіночу або чоловічу модель поведінки і транслювати прийняту ними гендерну культуру.

Таким чином, виховання хлопчиків, як майбутніх чоловіків, або дівчаток, майбутніх жінок – це процес не тільки індивідуальний, але й соціальний. Виховання відбувається під впливом батьків, педагогів, однолітків і ровесників, до них залучається предметно-навчальне середовище, речі, явища природи та події в житті, суспільстві. Яким змістом наповнюються моральні оцінки дітей, які якості формуються у дітей: мужності чи жіночності, чи зможуть розвинути свої здібності хлопчики і дівчатка, залежить від умов виховання та особливостей середовища.

Педагог сприяє «розпредмеченню» середовища, розширюючи, збагачуючи його не лише соціальними відносинами, а й переводячи предметно-речове «облаштування» життєдіяльності дитини в соціальний контекст. Конструювання дитиною образу соціального світу, який постає перед нею як певна соціальна реальність, вимагає соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості дитини, що передбачає врахування та вивчення всієї повноти її взаємодії із соціальним середовищем, зі світом

людей, з різними соціальними інститутами макро- та мікросоціуму з метою забезпечення гармонійної соціалізації особистості. Педагогічне осмислення того, що активне освоєння соціальної реальності, в якій живе дитина, і є важливою умовою для формування адекватного образу соціального світу, дає змогу вдосконалювати технологію педагогічного процесу.

Процес соціалізації повинен проходити не стихійно, а будуватися на компетентному виховному впливі, що враховує гендерні особливості дітей.

Слід звернути увагу на те, що недостатня робота розроблена авторами у вивченні питань вчителя, який формує особистість дитини, а не виховує їх як майбутніх чоловіка та жінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / [А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
2. Мудрик А. В. Основы социальной педагогики : учебник для студ. сред. проф. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 2006. – 208 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Сластенина / Мудрик А. В. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
5. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский ; пер. с укр. – 3-е изд. – М. : Мол. гвардия, 1979. – 335 с.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / общ. ред. и предислов. А. В. Толстых ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006. – 352 с.
7. Савченко В. Современные научные взгляды на возможности комбинированной мукоактивной терапии у детей [Электронный ресурс] / Владимир Савченко // Здоров'я України. – Режим доступа : <http://health-ua.com/articles/10731.html>